

KS. JAN DYDUCH

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

jan.dyduch@upjp2.edu.pl

Obchodzenie czasów świętych w Polsce – aktualny stan prawny

Sobór Watykański II rozpoczyna swój pierwszy dokument następująco: „Święty Sobór stawia sobie za cel pogłębienie chrześcijańskiego życia wiernych, lepsze dostosowanie do potrzeb naszych czasów tych instytucji, które są skłonne poddawać się zmianom”¹. Chrześcijańskie życie wiernych i jego rozwój dokonuje się w czasie. Zresztą dzieło odkupienia także dokonało się w czasie: „Gdy nadeszła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego” (Ga 4, 4). Tak więc człowiek zbawia się w wyznaczonym mu przez Boga czasie. Dla ułatwienia mu osiągnięcia zbawienia Pan Bóg daje ludziom szczególnie czas, który od pradawnych wieków nazwano „czasami świętymi”. W tradycji biblijnej przejętej przez Kościół jawią się one dwojako: jako dni świąteczne i dni pokuty. W artykule niniejszym zajmiemy się aktualnym stanem prawnym „czasów świętych” obchodzonych w Polsce. Prezentacja poniższa zostanie ukazana w kontekście prawodawstwa powszechnego Kościoła łacińskiego z uwzględnieniem polskich przepisów partykularnych zarówno kościelnych, jak i państwowych.

¹ Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 1.

1. Powołanie do świętości

Sobór Watykański II naucza: „podobalo się jednak Bogu uświęcać i zbawiać ludzi nie pojedynczo, z wyłączeniem wzajemnych powiązań, lecz ustanowił ich jako lud, który uznałby Go w prawdzie i Jemu święcie służyć”². To Bóg postanowił, że człowiek dąży do zbawienia we wspólnocie. Jest powołany do wspólnoty z Bogiem, zaś zjednoczenie to ma być realizowane we wspólnocie z innymi ludźmi. Te więzy zbudowane na podstawach nadprzyrodzonych między Bogiem i ludźmi oraz między ludźmi nazywa Vaticanum II „communio”³.

Tę wspólnotę ludu Bożego postrzega nauczanie soborowe następująco: „Albowiem wierzący w Chrystusa, odrodzeni nie z nasienia skazitelnego, lecz nieskazitelnego przez Słowo Boga Żywego (por. 1 P 1, 23), nie z ciała, lecz z wody i Ducha Świętego (por. J 3, 5), ustanowieni są w końcu jako wybrane plemię, królewskie kapłaństwo, naród święty, lud Bogu na własność przeznaczony, który był nie-ludem, teraz zaś jest ludem Bożym (1 P 2, 9n)”⁴. Lud Boży jest wspólnotą bosko-ludzką, zrasta się w niej pierwiastek boski i ludzki. Rzeczywistość społeczna widzialna jest ściśle powiązana z rzeczywistością niewidzialną, nadprzyrodzoną – Mistycznym Ciałem Chrystusa. Te obie rzeczywistości stanowią lud Boży, jedna bez drugiej nie może istnieć, jedna bez drugiej nie byłaby tym, czym jest⁵.

Podstawowe zasady konstytuujące lud Boży, czyli wspólnotę wiernych, to zasada równości i zasada różnorodności. Wszyscy należący przez chrzest do tej wspólnoty są jednakowo powołani do starania się o świętość, która jest jednakowa dla nich wszystkich. Podobnie wszyscy są powołani do apostołstwa. Zarówno świętość, jak i apostołstwo co do istoty i celu są dla nich jednakowe, ale zachodzi wielka różnorodność

² Sobór Watykański II, konst. *Lumen gentium*, 9.

³ Por. R. Sobański, *Inspiracje dla zagadnienia rozwoju wypływające z pojęcia communio*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 8 (1975), s. 260.

⁴ Sobór Watykański II, konst. *Lumen gentium*, 9.

⁵ Por. M. Żurowski, *Wspólnota Kościelna „communio” podstawą prawa kościelnego*, „Prawo Kanoniczne” 20 (1977) nr 1–2, s. 68–71.

sposobów i form ich osiągnięcia w różnych stanach i na różnych drogach życia oraz przez wielorakie i szczególne powołanie⁶.

W oparciu o nauczanie soborowe Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK) tak określa wiernych stanowiących lud Boży: „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie” (kan. 204 § 1). Tak więc wspólnota ludu Bożego uczestniczy na swój sposób w potrójnej misji Jezusa Chrystusa: misji nauczycielsko-prorockiej, kapłańsko-uświęcającej i w królewsko-pasterskiej. Do wspólnoty ludu Bożego powołani są wszyscy ludzie. Naucza Vaticanum II: „Do nowego Ludu Bożego powołani są wszyscy ludzie, dlatego lud ten, pozostając ciągle jednym i jedynym, powinien się rozszerzać na cały świat i przez wszystkie wieki”⁷. Ten jeden jedyny nowy lud Boży, do którego są powołani wszyscy ludzie, zarówno w wymiarze globu ziemskiego, jak i w wymiarze czasu, jest także powołany do zbawienia, które może osiągnąć, dążąc do świętości. Naucza Sobór Watykański II: „Dlatego wszyscy w Kościele, niezależnie od tego, czy należą do hierarchii, czy są przedmiotem jej pasterskiego posługiwania, powołani są do świętości, zgodnie ze słowami Apostoła: «albowiem wolą Bożą jest wasze uświęcenie»”⁸. To powszechne powołanie do zbawienia ma szerszy zasięg niż formalne członkostwo Kościoła, bowiem i ci, którzy do niego formalnie nie należą, są do niego wezwani. Stąd nauczanie Vaticanum II o różnych kręgach przynależności do nowego ludu Bożego⁹.

Jak już wspominaliśmy, istnieje różnorodność w dążeniu do świętości, jednak każda droga do niej winna być naśladowaniem Chrystusa ubogiego, pokornego i dźwigającego krzyż. Ma to być droga wiary, nadziei i miłości: „Każdy według własnych darów i zadań powinien kroczyć drogą

⁶ Por. J. Hervada, *Wierni*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 199.

⁷ Sobór Watykański II, konst. *Lumen gentium*, 13.

⁸ Tamże, 39.

⁹ Por. tamże, 14–16.

żywej wiary, która wzbudza nadzieję i działa przez miłość”¹⁰. Nauczanie soborowe określa i wyznacza własną drogę dążenia do świętości biskupom, prezbiterom, diakonom, zakonnikom, klerykom i wiernym świeckim¹¹. Szczególne zadanie w dążeniu do świętości mają wierni świeccy: „Wszystkie bowiem ich uczynki, modlitwy i apostołskie przedsięwzięcia, życie małżeńskie i rodzinne, codzienna praca, wypoczynek ducha i ciała, jeśli odbywają się w Duchu. [...] stają się duchowymi ofiarami, miłymi Bogu przez Jezusa Chrystusa”¹².

Do składania duchowych ofiar zobowiązani są wszyscy ochrzczeni, gdyż odrodzeni i namaszczeni Duchem Świętym stanowią dom duchowy i święte kapłaństwo, dlatego mają jako uczestnicy wspólnego kapłaństwa składać duchowe ofiary i głosić moc Jezusa Chrystusa, który ich wezwał z ciemności do swojego przedziwnego światła¹³. W ten sposób nowy lud Boży uczestniczy w posłudze uświęcania. Dzięki temu uczestnictwu korzysta on ze środków uświęcania i we wspólnocie pomaga innym w dążeniu do świętości. Idąc właściwą sobie drogą do zbawienia, wspomaga świętość ludu Bożego, realizując powszechne powołanie do świętości: „Wszyscy wierni, wyposażeni w tyle tak wielkich środków zbawienia, we wszystkich sytuacjach życiowych i w każdym stanie powołani są przez Pana, każdy na właściwej sobie drodze, do doskonałej świętości, jak i sam Ojciec jest doskonały”¹⁴.

W każdej drodze dążenia do świętości Bóg obdarza człowieka łaską czasów świętych, które mają pomagać mu w osiągnięciu zbawienia.

2. Poszanowanie dni świątecznych

Lud Boży zmierzający do zbawienia korzysta z czasów świętych, wspólnie obchodząc dni świąteczne. Dni świąteczne obchodzone już w Starym

¹⁰ Tamże, 41.

¹¹ Por. tamże, 41.

¹² Tamże, 34.

¹³ Por. tamże, 10.

¹⁴ Tamże, 11.

Testamencie kształtowała tradycja chrześcijańska w pierwotnym Kościele, która nadawała im szczególną rolę i swoisty, różny od świąt żydowskich, wymiar i charakter¹⁵. Choć cały rok kościelny jest czasem uświęcania się wiernych i sprawowania kultu Bożego, to jednak od początku chrześcijaństwa, od pierwotnego Kościoła szczególną rolę odgrywała niedziela zwana „dniem Pańskim”. Była ona obchodem centralnego wydarzenia w dziejach chrześcijaństwa, a nawet w dziejach ludzkości, mianowicie zmartwychwstania Jezusa Chrystusa. Świątowanie niedzieli wynikało najpierw z prawa naturalnego zobowiązującego człowieka do oddawania czci Bogu-Stwórcy i do własnego odpoczynku. Ten naturalny nakaz został następnie potwierdzony pozytywnym przykazaniem Bożym: „Pamiętaj, abyś dzień święty święcił”. Chrześcijanie obchodem niedzieli zastąpili obchodzony przez Żydów szabat. Stopniowo wprowadzano także inne dni świąteczne poświęcone Panu Jezusowi, Matce Bożej i innym świętym, w szczególności męczennikom¹⁶.

Katalog dni świątecznych, oprócz niedzieli, uległ zmianom w ciągu historii Kościoła, niektóre dni świąteczne obchodzono w całym Kościele, a niektóre miały charakter partykularny, czyli były obchodzone tylko na określonym terytorium. Aktualny katalog dni świątecznych dotyczących Kościoła łacińskiego przedstawia się następująco: „Niedziela, w czasie której jest czczona tajemnica paschalna, na podstawie tradycji apostołskiej winna być obchodzona w całym Kościele jako najdawniejszy dzień świąteczny nakazany. Ponadto należy obchodzić dni: Narodzenia Pana naszego Jezusa Chrystusa, Objawienia Pańskiego, Wniebowstąpienia oraz Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, Świętej Bożej Rodzicielki Maryi, Jej Niepokalanego Poczęcia i Wniebowzięcia, świętego Józefa, świętych Apostołów Piotra i Pawła, wreszcie Wszystkich Świętych” (kan. 1246 § 1 KPK). Wymienione dni świąteczne należą do tak zwanych *de praecepto* (nakazanych), to znaczy, że związane są z dwoma obowiązkami: uczestniczenia we mszy świętej i wstrzymania się od prac niekoniecznych. Do tej sprawy wrócimy ponizej. Spośród wymienionych wyżej dni świątecznych

¹⁵ Por. E. Szafranski, *Miejsca i czasy święte*, Warszawa 1981, s. 162–163.

¹⁶ Por. J. Bakalarz, *Czasy święte*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.*, t. 3, Lublin 1986, s. 162–163.

nie była obchodzona w Polsce jako święto nakazane uroczystość świętego Józefa (19 marca). Podczas rządów komunistycznych w Polsce po II wojnie światowej, które były wrogo nastawione do spraw religijnych, zostały zniesione „cywilnie” niektóre święta kościelne nakazane. Były to: Objawienie Pańskie, Wniebowstąpienie, Wniebowzięcie Matki Bożej, Niepokalane Poczęcie oraz świętych apostołów Piotra i Pawła. Na te dni kardynał Stefan Wyszyński, prymas Polski, udzielił wiernym w Polsce dyspensy od obowiązku uczestniczenia we mszy świętej i wstrzymania się od prac służebnych¹⁷.

Próbę uregulowania katalogu świąt nakazanych (*de praecepto*) podjął konkordat z 1993 roku zawarty między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską. Podaje on następujący katalog dni świątecznych (wolnych od pracy): „1. Wolne od pracy są niedziele i następujące dni świąteczne: 1) 1 stycznia – uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki Maryi (dzień Nowego Roku), 2) drugi dzień Wielkanocy, 3) dzień Bożego Ciała, 4) 15 sierpnia – uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 5) 1 listopada – dzień Wszystkich Świętych, 6) 25 grudnia – pierwszy dzień Bożego Narodzenia, 6) 26 grudnia – drugi dzień Bożego Narodzenia”¹⁸. Przywołany w konkordacie katalog dni wolnych od pracy różni się od katalogu dni świątecznych z KPK. Są dni świąteczne wymienione zarówno w KPK, jak i w konkordacie: niedziele, Nowy Rok, Boże Ciało, Wniebowzięcie Matki Bożej, Wszystkich Świętych i Boże Narodzenie. Nie ma w konkordacie wymienionych: Objawienia Pańskiego, Wniebowstąpienia, św. Józefa, świętych apostołów Piotra i Pawła i Niepokalanego Poczęcia Matki Bożej. Są natomiast w konkordacie, a nie ma w KPK: drugiego dnia Wielkanocy i drugiego dnia Bożego Narodzenia, które były w Polsce tradycyjnie obchodzone, także w ten sposób było obchodzone święto Matki Bożej Gromnicznej (2 lutego). Tak więc konkordat z 1993 roku nie uregulował sprawy katalogu świąt nakazanych.

¹⁷ Dyspensa z 8 III 1965, [w:] *Prawodawstwo Kościoła w Polsce*, t. 1, oprac. i tłum. T. Pieronek, Warszawa 1971, s. 102.

¹⁸ Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 (Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318), art. 9, ust. 1.

Kolejny krok dla uregulowania tej sprawy podjęła Konferencja Episkopatu Polski, której taką kompetencję daje KPK: „Konferencja Episkopatu może jednak, za uprzednią aprobatą Stolicy Apostolskiej, niektóre z dni świątecznych nakazanych znieść lub przenieść na niedzielę” (kan. 1246 § 2). Przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski kardynał Józef Glemp zwrócił się 22 sierpnia 2001 roku z prośbą do Stolicy Apostolskiej o uregulowanie sprawy katalogu świąt nakazanych w Polsce. Stolica Apostolska zezwoliła, „aby obchodzenie uroczystości Wniebowstąpienia Pańskiego było przypisane do następującej po nim siódmej niedzieli Wielkanocy i aby obchodzenie uroczystości świętego Józefa (19 marca), uroczystości świętych Apostołów Piotra i Pawła (29 czerwca) i uroczystości w dniu Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (8 grudnia) nie obowiązywało już w przyszłości jako świąt nakazanych”¹⁹.

Przywołane zezwolenie Stolicy Apostolskiej wraz z aktualnym katalogiem świąt nakazanych zostało podane do wiadomości wiernym i wyjaśnione w *Liście Episkopatu Polski na temat przykazań kościelnych*²⁰. List stwierdza: „Po uwzględnieniu omówionych zmian, świętami nakazanymi poza niedzielami są: uroczystość Narodzenia Pańskiego (25 grudnia); uroczystość Świętej Bożej Rodzicielki (1 stycznia); uroczystość Objawienia Pańskiego (6 stycznia); uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa (Boże Ciało); uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny (15 sierpnia) i uroczystość Wszystkich Świętych (1 listopada)”²¹.

Dla pełnego wyjaśnienia sprawy list stwierdza dalej: „Chociaż takie uroczystości i święta, jak: Niepokalane Poczęcie, świętego Józefa, świętych Apostołów Piotra i Pawła, Matki Bożej Gromnicznej, poniedziałek Wielkanocny, święto Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła (poniedziałek po Zesłaniu Ducha Świętego), świętego Szczepana, nie są świętami nakazanymi, to jednak zachęcamy wiernych, by zgodnie z wieloletnią tradycją brali udział w liturgii. Księży zaś, którzy w te dni nie mają

¹⁹ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, dekret, prot. 1784 (01) L, 4 III 2003; „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2003 nr 8, s. 31–32.

²⁰ 21 X 2003, „Notificationes” 141 (2003), s. 392–396.

²¹ Tamże, s. 3

obowiązku aplikacji Mszy św. za parafian, prosimy, by przez dogodny porządek nabożeństw ułatwili parafianom udział w Eucharystii”²².

Przywołane postanowienia obowiązują od 30 listopada 2003 roku²³. Trzeba dodać, że list w sposób jasny i precyzyjny uporządkował katalog świąt nakazanych (*de praecepto*) w Polsce. Usunął wątpliwości sumienia wiernych, a także kapłanów w spełnianiu przykazania Bożego: „Pamiętaj, abys dzień święty święcił” i przykazania kościelnego. List wyjaśnia także obchodzenie jedyne go święta nakazanego, które należało świętować w dniu, jaki nie był w Polsce wolny od pracy. Chodzi o uroczystość Objawienia Pańskiego. Zaznaczono, że biskupi wyrazili nadzieję, iż święto to będzie w przyszłości dniem wolnym od pracy²⁴. Na to wydarzenie po opublikowaniu listu trzeba było czekać 7 lat. Ustawa w tej sprawie została podpisana przez prezydenta Bronisława Komorowskiego 19 listopada 2010 roku i ogłoszona w „Dzienniku Ustaw” 26 listopada 2010 roku²⁵. 6 stycznia 2011 roku był pierwszym od 1960 roku dniem Objawienia Pańskiego, czyli Trzech Króli, wolnym od pracy.

Świętowanie dnia świątecznego zawiera, jak już wspominaliśmy, dwa obowiązki: wstrzymanie się od prac niekoniecznych i uczestniczenie we mszy świętej. Postanawia KPK: „W niedzielę oraz w inne dni świąteczne nakazane, wierni są zobowiązani uczestniczyć we Mszy świętej oraz powstrzymać się od wykonywania tych prac i zajęć, które utrudniają oddawanie Bogu czci, przeżywanie radości właściwej dniowi Pańskiemu oraz korzystanie z należnego wypoczynku duchowego i fizycznego” (kan. 1247). Poprzedni KPK z 1917 roku mówił o wstrzymaniu się od prac służebnych (*opera servilia* – por. kan. 1248). Było to nawiązanie do sytuacji społecznej i gospodarczej Kościoła pierwszych wieków. Aktualny KPK podkreśla wykorzystanie świątecznego czasu wolnego na oddawanie czci Bogu, spełnianie obowiązków religijnych, przeżywanie radości świątecznej we wspólnocie, szczególnie w rodzinie i na korzystanie z wypoczynku duchowego i fizycznego. Ogólnie mówiąc, odpoczynek świąteczny dotyczy

²² Tamże, s. 395.

²³ Por. tamże, s. 395.

²⁴ Por. tamże, s. 395.

²⁵ Dz.U. 2010 nr 224 poz. 1459.

powstrzymania się od tego wszystkiego, co utrudnia osiągnięcie celów dnia świątecznego²⁶. Szeroko o odpoczynku świątecznym mówi list Jana Pawła II *Dies Domini*²⁷.

Wierni w dni świąteczne mają także obowiązek uczestniczenia we mszy świętej. KPK 1917 zobowiązywał wiernych do wysłuchania mszy świętej (por. kan. 1248). KPK 1983 postanawia: „Nakazowi uczestniczenia we Mszy świętej zadośćuczyni ten, kto bierze w niej udział gdziekolwiek jest odprawiana w obrządku katolickim, bądź w sam dzień świąteczny, bądź wieczorem poprzedniego dnia” (kan. 1248 § 1). Tak więc wierny spełnia ten obowiązek nie tylko w swoim kościele parafialnym, nie tylko w sam dzień świąteczny, ale także wieczorem poprzedniego dnia. Jest to poszerzenie możliwości czasowej spełniania obowiązku uczestniczenia we mszy świętej²⁸. Spełnienie tego obowiązku precyzuje II Polski Synod Plenarny: „W konsekwencji Msza św. zwana czasem przedświąteczną, która jednak w rzeczywistości ma charakter w pełni świąteczny, jest sprawowana według liturgii niedzielnej, co nakłada na celebrycę obowiązek wygłoszenia homilii i odmówienia z wiernymi modlitwy powszechnej”²⁹.

W przypadku braku kapłana lub niemożliwości wypełnienia przez wiernych obowiązku uczestniczenia we mszy świętej zaleca się uczestnictwo w liturgii słowa w miejscu świętym albo, jeśli to także jest niemożliwe, aby poświęcili pewien czas na modlitwę indywidualną lub w gronie rodzinnym, czy w grupie rodzin (por. kan. 1248 § 2). Jest to tylko zalecenie przewodawcy, które nie zastępuje uczestniczenia we mszy świętej, a przywołane sytuacje z powodu obiektywnych przeszkód zwalniają wiernych od obowiązku uczestniczenia w niej³⁰. Wspomniane uczestnictwo w liturgii słowa winno być regulowane przepisami biskupa diecezjalnego.

²⁶ Por. T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II*, t. 2, Olsztyn 1986, s. 476.

²⁷ Jan Paweł II, list apost. *Dies Domini*, 31 V 1998.

²⁸ Por. J. Krukowski, *Czasy święte*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. 3.2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 469–470.

²⁹ *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001, s. 194.

³⁰ Por. J. Krukowski, *Czasy święte*, art. cyt., s. 470.

3. Zachowanie dni pokuty

Czasy święte w Kościele stanowią również dni i okresy pokuty: „W Kościele powszechnym dniami i okresami pokutnymi są poszczególne piątki całego roku i czas Wielkiego Postu” (kan. 1250 KPK). Wprowadzając w życie wskazania Soboru Watykańskiego II o pokucie, papież Paweł VI ogłosił 17 lutego 1966 roku konstytucję apostolską *Poenitemini*³¹. Nauczanie soborowe podkreśla znaczenie pokuty, która winna być nie tylko wewnętrzna i indywidualna, ale także zewnętrzna i wspólnotowa. Szczególny charakter pokutny ma okres Wielkiego Postu³². Przywołana konstytucja *Poenitemini* rozpoczyna się od słów Jezusa: „Pokutę czyńcie, nawracajcie się i wiercie w Ewangelię” (por. Mk 1, 15)³³. Poucza także wiernych, że do praktykowania pokuty są zobowiązani na podstawie prawa Bożego. Wśród dzieł pokutnych wymienia: modlitwę, post i uczynki miłosierdzia. Okres wielkiego postu rozpoczynający się środą popielcową oraz wszystkie piątki roku zachowują charakter pokutny³⁴.

Istotne postanowienia konstytucji *Poenitemini* weszły do KPK. Wiodące znaczenie ma kan. 1249: „Wszyscy wierni, każdy na swój sposób, obowiązani są na podstawie prawa Bożego czynić pokutę. Żeby jednak wszyscy przez jakieś wspólne zachowanie pokuty złączyli się między sobą, zostają nakazane dni pokuty, w które wierni powinni modlić się w sposób szczególny, wykonywać uczynki pobożności i miłości, podejmować akty umartwienia siebie przez wierniejsze spełnienie własnych obowiązków, zwłaszcza zaś zachowywać post i wstrzemięźliwość”. Tak więc prawo Boże o pokucie polegającej przede wszystkim na odwróceniu się od grzechu obrażającego Boga i zwróceniu się do Niego jako źródła wszelkiego dobra ma być realizowane osobiście i wspólnotowo. W programie pokutnym nie może zabraknąć modlitwy, spełniania dzieł pobożności i miłości oraz umartwienia siebie poprzez gorliwe spełnienie obowiązków, a także przez

³¹ „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 177–198; *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, zebrał i tłum. ks. E. Szafrowski, t. 1, z. 2, s. 67–104.

³² Por. Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 109–110.

³³ Konst. *Poenitemini*, wstęp.

³⁴ Por. tamże, I–IV; *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, dz. cyt., s. 99–101.

post i wstrzemięźliwość³⁵. Programem pokuty wiernych kieruje Kościół, który określa wspólnotowy czas pokuty, jej formy i praktyki pokutne.

W dni pokuty obowiązywał zgodnie z KPK 1917 post jakościowy zwany wstrzemięźliwością (*abstinentia*), post ilościowy (*ieiunium*) oraz post ścisły (*abstinentia et ieiunium*). Obecnie zgodnie z KPK 1983 w praktyce występują tylko dwie formy postu: jakościowy i ścisły. Post ilościowy będący w dawnym prawie samodzielną formą pokuty aktualnie występuje łącznie z postem jakościowym jako integralny element postu ścisłego³⁶. Post jakościowy – wstrzemięźliwość (*abstinentia*) dotyczył zgodnie z KPK 1917 potraw mięsnych (por. kan. 1250). Aktualne prawo dopuszcza, aby wstrzemięźliwość obejmowała także inne potrawy, jakie określi konferencja biskupia dla danego kraju (por. kan. 1251). Postulaty w tej sprawie przedkładali podczas Soboru Watykańskiego II biskupi z Japonii, Indii i Afryki³⁷. W Polsce nie zachodzi potrzeba zmiany w tej dziedzinie, nadal obowiązuje w dni pokuty wstrzemięźliwość od pokarmów mięsnych.

Post ścisły, czyli wstrzemięźliwość od potraw mięsnych, i post jakościowy obowiązują w Polsce w środę popielcową i w Wielki Piątek tych, co ukończyli 18 lat aż do rozpoczętego 60 roku życia³⁸. Takie samo rozwiązanie obowiązuje w prawodawstwie powszechnym (por. kan. 1251 i 1252). Post ścisły oprócz wstrzemięźliwości wymaga także ograniczenia ilości posiłków w dniu pokuty do jednego pełnego posiłku i dwóch lekkich, w ich określeniu trzeba wziąć pod uwagę miejscowe zwyczaje i wytyczne konferencji biskupich³⁹.

Wstrzemięźliwość (*abstinentia*) obowiązuje zgodnie z KPK 1983 we wszystkie piątki całego roku (por. kan. 1251). To postanowienie zostało przejęte we wspomnianej już konstytucji *Poenitemini*. Po jej publikacji (17 lutego 1966) prymas Polski kard. Stefan Wyszyński w imieniu

³⁵ Por. J. Krukowski, *Czasy święte*, art. cyt., s. 472.

³⁶ Por. J. Bakalarz, *Czasy święte*, art. cyt., s. 425.

³⁷ Por. tamże, s. 426.

³⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Nowe sformułowania przykazań kościelnych i wykładnia dla przykazań I i IV z 12 III 2003*, „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2005 n. 1, s. 156.

³⁹ Por. J. Krukowski, *Czasy święte*, art. cyt., s. 474.

Konferencji Episkopatu Polski zwrócił się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o pozostawienie w Polsce tradycyjnego obowiązku wstrzemięźliwości w wigilię Bożego Narodzenia. Odpowiedź była pozytywna⁴⁰. Stąd w ten dzień obowiązywała w Polsce wstrzemięźliwość aż do KPK 1983, bowiem nie wymienia on wigilii Bożego Narodzenia w katalogu dni pokutnych. Ostateczne uregulowanie tej sprawy dokonała Konferencja Episkopatu Polski, zachęcając w tym dniu do wstrzemięźliwości, co wcześniej postanowił II Polski Synod Plenarny⁴¹. Wyjaśnienia wymaga także sprawa wstrzemięźliwości w Wielką Sobotę. Konstytucja soborowa o liturgii świętej wspomina o przedłużeniu w miarę możliwości postu paschalnego na Wielką Sobotę⁴². Jednak nie jest ona wymieniona jako dzień, w którym obowiązuje wstrzemięźliwość w KPK 1983, a także w dokumentach II Polskiego Synodu Plenarnego oraz w nowych sformułowaniach przykazań kościelnych. Wydaje się więc, że do wstrzemięźliwości od potraw mięsnych w Wielką Sobotę można tylko zachęcać. Wstrzemięźliwość (post jakościowy) obowiązuje tych, którzy ukończyli 14 lat aż do końca życia (por. kan. 1252 KPK). Wstrzemięźliwość nie obowiązuje w te piątki, w które przypada uroczystość liturgiczna (*solemnitas* – por. kan. 1251). W poprzednim prawie wstrzemięźliwość znosiło święto nakazane (*de praecepto*) przypadające w piątek (por. KPK 1917 kan. 1252). Aktualnie zostało to poszerzone o te dni liturgiczne, które posiadają rangę uroczystości. Chodzi tutaj zarówno o uroczystości w wymiarze ogólnokościelnym, jak i partykularnym oraz lokalnym, więc uroczystości o zasięgu krajowym, diecezjalnym, a nawet parafialnym, np. dzień odpustu parafialnego. Terytorialny zasięg uroczystości znosi tam wstrzemięźliwość.

Trzeba dodać, że prawodawstwo powszechne przewiduje jeszcze możliwość dyspensowania od obowiązku świętowania i od obowiązku wstrzemięźliwości od pokarmów. Taką kompetencję przyznaje KPK biskupom diecezjalnym i proboszczom (por. kan. 87 § 1 i kan. 1245).

⁴⁰ Wstrzemięźliwość w wigilię Bożego Narodzenia, 3 XII 1966, nr 83547, [w:] *Posoborowe prawodawstwo kościelne*, dz. cyt., t. 1, z. 2, s. 107–108.

⁴¹ Nowe sformułowania..., „Akta Konferencji Episkopatu Polski” 2005 nr 1, s. 156; *II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, dz. cyt., s. 210.

⁴² Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*, 110.

Konferencja Episkopatu Polski, działając w ramach uprawnień przyznanych konferencjom biskupim przez KPK (por. kan. 1253), następująco sformułowała IV przykazanie kościelne: „Zachowywać nakazane posty i wstrzemięźliwość od pokarmów mięsnych, a w okresach pokuty powstrzymać się od udziału w zabawach”. Dodana wykładnia wyjaśniała, iż powstrzymanie się od zabaw zwanych niegdyś „hucznymi” obowiązuje we wszystkie piątki i w czasie Wielkiego Postu⁴³. Konferencja Episkopatu Polski w dniach 21–22 czerwca 2013 roku na zebraniu plenarnym zmieniła IV przykazanie kościelne, które teraz brzmi: „Zachowywać nakazane posty i wstrzemięźliwość od pokarmów mięsnych, a w czasie Wielkiego Postu powstrzymać się od udziału w zabawach”⁴⁴. Powyższe postanowienie ograniczyło zakaz uczestnictwa w zabawach tzw. „hucznych” do okresu Wielkiego Postu.

Spełnianie czynów pokutnych służy nawróceniu i odnowie duchowej chrześcijanina, pomaga w opanowaniu instynktów i sprzyja wolności serca. Dlatego uzasadniona niemożliwość zachowania wstrzemięźliwości w piątek domaga się podjęcia innych czynów pokutnych, takich jak: modlitwa, jałmużna, uczynki pobożności i miłości oraz umartwienie⁴⁵. Trzeba dodać, że Konferencja Episkopatu Polski nie skorzystała z możliwości całkowitego lub częściowego zastąpienia postu i wstrzemięźliwości uczynkami pobożności i miłości (por. kan. 1253).

Zakończenie

Lud Boży pielgrzymuje do zbawienia, dążąc do świętości w określonym czasie. To pielgrzymowanie mają ułatwić czasy święte, które jawią się podwójnie: jako dni świąteczne i dni pokuty. Katalog dni świątecznych w Polsce przez dziesiątki lat nie pokrywał się z dniami wolnymi od pracy.

⁴³ Konferencja Episkopatu Polski, *Nowe sformułowania przykazań kościelnych i wykładnia dla przykazań I i IV z 12 III 2003*, art. cyt., s. 156.

⁴⁴ Komunikat, 23 VI 2013, maszynopis.

⁴⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Nowe sformułowania przykazań kościelnych i wykładnia dla przykazań I i IV z 12 III 2003*, art. cyt., s. 156.

Sprawa została ostatecznie uregulowana w 2010 roku. Dni i okresy pokuty w Polsce i ich obchodzenie bazują na prawodawstwie Kościoła powszechnego i są uzupełniane zwyczajami i tradycjami polskimi. Polskie prawodawstwo partykularne powinno zatroszczyć się o wskazania dotyczące lepszego przeżywania dni świętych, np. wstrzymanie się od zakupów i poświęcenie czasu dla wspólnoty rodzinnej i parafialnej.

Abstrakt

Wszyscy wierni powołani są dążyć do świętości, którą pomaga im osiągnąć obchodzenie czasów świętych jawiących się jako dni świąteczne i dni pokuty. Katalog świątecznych dni w Polsce został skonstruowany w oparciu o Kodeks Prawa Kanonicznego, konkordat z 1993 roku, postanowienia Konferencji Episkopatu Polski zaakceptowane przez Stolicę Apostolską i o prawodawstwo państwowe. Pokuta obowiązuje wiernych na podstawie prawa Bożego, zaś czasy i sposoby jego realizacji określa prawodawstwo powszechne i polskie prawodawstwo partykularne.

Słowa kluczowe

Czasy święte, dni pokuty, dni świąteczne, lud Boży, prawo kościelne

Abstract

Observing sacred times in Poland – the current legal status

All the faithful are called to holiness by observing sacred times, i.e. feast days and days of penance. The catalogue of feast days in Poland comes from the Code of Canon Law, Concordat from 1993, acts of the conference of bishops authorised by the Holy See and the national legislation. The observance of fast and abstinence comes from divine law, whereas the canon law and acts of the conference of bishops are determining times and forms of its observance.

Keywords

Canon law, days of penance, feast days, the people of the God, holiness

References

- Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 1984.
- Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 (Dz.U. 1998 nr 51 poz. 318).
- List Episkopatu Polski na temat przykazań kościelnych, 21 X 2003*, „Notificationes” 141 (2003), s. 392–396.
- Paweł VI, konst. apost. *Poenitemini*, 27 II 1966, „Acta Apostolicae Sedis” 58 (1966), s. 177–198.
- II Polski Synod Plenarny (1991–1999)*, Poznań 2001.
- Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium*.
- Bakalarz J., *Czasy święte*, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r.*, t. 3, Lublin 1986, s. 410–429.
- Hervada J., *Wierni*, [w:] *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 201, s. 199–222.
- Krukowski J., *Czasy święte*, [w:] *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 3.2, red. J. Krukowski, Poznań 2011, s. 461–476.
- Sztafrowski E., *Miejsca i czasy święte*, Warszawa 1981.
- Żurowski M., *Wspólnota kościelna „communio” podstawą prawa kościelnego*, „Prawo Kanoniczne” 20 (1977) nr 1–2, s. 67–85.

